MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO

Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausunto **3.5.2022**

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta (VNS 1/2022 vp)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) kiittää tulevaisuusvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston ajankohtaisselonteosta turvallisuusympäristön muutoksesta.

Selonteossa arvioidaan Venäjän Ukrainaan kohdistaneen hyökkäyssodan aiheuttaman ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutosta ja sen vaikutuksia Suomelle. Nämä vaikutukset ulottuvat kaikkien ihmisten elinpiiriin Suomessa mukaan lukien lapset ja nuoret. Selonteossa arvioidaan myös muuttuneen turvallisuustilanteen vaikutuksia sekä Suomen kokonaisvaltaista varautumista talouteen, kriisinsietokykyyn, huoltovarmuuteen, sisäiseen turvallisuuteen, kyberturvallisuuteen, hybridivaikuttamiseen ja kriittiseen infrastruktuuriin kokonaisturvallisuuden mallin mukaisesti. MLL korostaa, että myös lapset ja nuoret on huomioitava näitä asioita koskevassa päätöksenteossa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin ja nuoriin.

Lapsuuden ja nuoruuden ainutlaatuinen merkitys tulee ymmärtää ja huomioida myös kansallista turvallisuutta ja henkistä kriisinsietokykyä koskevassa päätöksenteossa. Lapsuuden ja nuoruuden kehitys on ainutkertaista eikä se ole palautettavissa myöhemmissä elämänvaiheissa. Hyvinvoinnin perusta rakentuu lapsuudessa ja nuoruudessa, ja lapsuus- ja nuoruusiän olosuhteet vaikuttavat koko elämän terveyteen ja hyvinvointiin.

MLL kiittää selontekoa hyvästä ja avoimesta analyysista turvallisuuspoliittisen tilanteen muutoksesta. Kuten selonteossa todetaan, Venäjän käynnistämä sota vaarantaa koko Euroopan turvallisuuden ja vakauden. Hyökkäys loukkaa räikeästi kansainvälistä oikeutta, Ukrainan suvereniteettia sekä alueellista koskemattomuutta ja on vakava uhka kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle. Venäjän hyökkäyssota ja sen kansainvälistä humanitaarista oikeutta vakavasti loukkaavat sotatoimet ovat aiheuttaneet valtavan humanitaarisen kriisin ja pakolaisuuden, mikä on suurin Euroopassa sitten toisen maailmansodan. Mahdollisesti jopa enemmistö Ukrainan 7,5 miljoonasta lapsesta on joutunut pakenemaan kodistaan, huomattava osa heistä ulkomaille.

Selonteossa todetaan perustellusti, että Venäjän hyökkäyksellä Ukrainaan on pitkäkestoisia vaikutuksia turvallisuusympäristöön Euroopassa ja Suomen lähialueilla. Venäjä on osoittanut, ettei se kunnioita valtioiden suvereniteettia ja alueellista koskemattomuutta ja on toimillaan loukannut YK:n peruskirjaa sekä rikkonut eurooppalaista sopimuspohjaista turvallisuusjärjestystä. Venäjän demokratia-, oikeusvaltio- ja ihmisoikeuskehitys on ollut pidemmän aikaa heikko eikä muutosta kehitykseen ole nähtävissä. Kuten selonteossa todetaan, Venäjän sota Ukrainaa vastaan on myös hyökkäys demokratiaa, oikeusvaltioperustaisuutta ja ihmisoikeuksia vastaan. Venäjän hyökkäys loukkaa vakavalla tavalla myös

lasten ja nuorten ihmisoikeuksia ja niiden toteutumista Ukrainassa sekä aiheuttaa huolta ja pelkoa lapsille ja nuorille myös Suomessa.

Lasten ja nuorten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisen kannalta turvallisuus kuuluu keskeisiin edellytyksiin. Venäjän aiheuttaman turvallisuustilanteen heikentymisen vuoksi turvallisuutta tulee vahvistaa usein eri keinoin. MLL yhtyy selonteon näkemykseen, että Suomi joutuu vahvistamaan turvallisuuttaan ja puolustuskykyään sekä tiivistämään puolustusyhteistyötään. Nykyistä syvemmällä puolustusyhteistyöllä voidaan luoda tehokkaalla ja vaikuttavalla tavalla ennaltaehkäisevä pidäkevaikutus Suomeen mahdollisesti kohdistettavia sotilaallisia uhkia vastaan. Samaan aikaan, kun puolustusyhteistyötä tiivistetään, on tärkeä avata ja viestiä myös lapsille ja nuorille ymmärrettävällä ja avoimella tavalla, mitä se käytännössä tarkoittaa ja mitä vaikutuksia sillä on jatkossa.

Puolustuskyvyn ja huoltovarmuuden vahvistaminen edellyttää lisävoimavaroja. MLL korostaa, että nämä menot eivät voi olla pois lasten, nuorten ja perheiden palveluista ja toimeentuloturvasta. MLL pitää ongelmallisena selonteon rahoitustarpeita koskevaa kohtaa, jonka mukaan ”rahoitustarpeita koskevat asiat käsitellään ja niistä päätetään valtiontalouden normaalin kehysvalmistelun yhteydessä valtion talousarviossa ja julkisen talouden suunnitelmassa, sovittaen ne yhteen muiden julkisen talouden menotarpeiden kanssa.” MLL:n mielestä puolustuskyvyn ja huoltovarmuuden vahvistamiseen nyt tarvittavat lisävoimavarat tulisi osoittaa kehysmenettelyn ulkopuolelta tai vaihtoehtoisesti laajentaa menokehyksiä tarvittavien lisävoimavarojen määrällä. Jos näin ei toimita, vaarana on se, että joudutaan tekemään sellaisia leikkauksia, joka heikentävät ihmisten hyvinvointia ja kriisinsietokykyä, millä olisi myös kokonaisturvallisuutta heikentävä vaikutus.

Esimerkiksi lasten ja nuorten mielenterveyden tukeen ja mielenterveyspalveluihin tarvitaan lisää voimavaroja. Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut ovat pirstalaiset ja riittämättömät, eikä huomattava osa mielenterveyden häiriöistä kärsivistä lapsista ja nuorista saa tarvitsemaansa hoitoa. Matalan kynnyksen lasten, nuorten ja perheiden mielenterveyspalveluita sekä varhaista tukea ja apua mielenterveyden pulmiin on vahvistettava. Koronakriisi on entisestään lisännyt lasten ja nuorten mielenterveyden tuen ja avun tarvetta. Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja siitä seurannut turvallisuustilanteen heikentyminen Euroopassa muodostavat uuden riskitekijän lasten ja nuorten henkiselle hyvinvoinnille.

Lasten ja nuorten kannalta selonteon henkistä kriisinsietokykyä koskevassa luvussa 3.4 (s. 36-37) on paljon tärkeitä asioita. Kuten selonteossa todetaan, koronakriisillä on ollut vaikutuksia väestön kriisinsietokykyyn. Koronakriisi on lisännyt lasten ja nuorten hyvinvoinnin, terveyden ja pärjäämisen haasteita. Koronakriisin kielteisten pitkäaikaisten vaikutusten torjuminen on välttämätöntä lasten ja nuorten ulkopuolisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Korona-aikana palvelut ovat ohentuneet samaan aikaan kun niiden tarve on kasvanut. Tämä on aiheuttanut palveluvajetta ja -velkaa. Riittävän tuen puuttuminen uhkaa heikentää lasten ja nuorten hyvinvointia ja lisätä eriarvoistumista. Koronakriisin jälkihoito edellyttää eri toimijoiden yhteistyön ja moniammatillisuuden vahvistamista.

Lasten ja nuorten mielenterveyden ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta huomionarvoista on se, että heti koronakriisin helpotuttua alkoi Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan. Selonteossa tuodaan perustellusti esiin nuorten heikentynyt mielenterveystilanne, johon pitkittynyt koroantilanne on vaikuttanut ja johon nyt

vaikuttaa Venäjän hyökkäyssota, venäläisten joukkojen tekemät julmuudet Ukrainassa ja Venäjän toistuva uhkailu mahdollisesta ydinaseiden käyttämisestä. Sota ja sen mukana tullut turvattomuus ahdistavat ja pelottavat lapsia ja nuoria.

Aikuisten on tärkeä pysyä rauhallisina sekä suojella ja tukea lapsia ja nuoria sotauutisten tulvassa. Sotauutisoinnin täyttäessä uutisvirran on pyrittävä rauhoittamaan oma mieli ja tarvittaessa rajoitettava myös omaa uutisseurantaa, jotta voi paremmin tukea lapsia ja myös muita läheisiä. Huolta ja pelkoa herättävistä asioista keskusteleminen ja rauhoittaminen, tavallisen arjen ylläpitäminen ja toivon luominen ovat tärkeitä asioita. Sotauutisointi on lisännyt huolta ja pelkoa nuorissa ja heidän vanhemmissaan. Myös perinteisessä mediassa olisi huomioitava uutisoinnin ja järkyttävien sotakuvien vaikutukset niin lapsiin ja nuoriin kuin aikuisiinkin. Medialla on oma erityinen vastuunsa, koska sillä on valtaa vahvistaa tai järkyttää ihmisten turvallisuuden tunnetta.

MLL:n Lasten ja nuorten puhelimen ja chatin kanavilla nuoret kertovat huolistaan päivystäjille, koska osa nuorista kokee, etteivät he voi kuormittaa sotatilanteesta ahdistuneita vanhempiaan. MLL:n sivuilla on tukea sotauutisten käsittelyyn lasten ja nuorten kanssa https://www.mll.fi/artikkelit/mll-tukee-ukrainan-sodan-kasittelyssa/ MLL on lisäksi tarjonnut kouluille aineistoa ja oppitunteja sekä vanhempainiltoja aiheesta. MLL on kääntänyt useille kielille ohjeet, miten puhua lapsen ja nuoren kanssa sodasta, myös ukrainaksi ja venäjäksi https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/miten-puhua-lapsen-ja-nuoren-kanssa-sodasta/

Lasten ja nuorten mielenterveyden ja muun hyvinvoinnin sekä resilienssin tukemiseen tulee panostaa vahvasti. Lapsia ja nuoria on kuultava ja heidän turvallisuuden tunnettaan, toiveikkuutta ja luottamusta tulevaisuuteen on tuettava kaikissa kasvuympäristöissä. Järjestöjen henkistä kriisinkestävyyttä tukevalla työllä ja lasten turvallisuutta tukevalla viestinnällä on ollut tärkeä merkitys poikkeusoloissa.

On erinomaista, että selonteossa tuodaan esiin varhaiskasvatuksen ja koulun turvallisen arjen merkitys lasten ja nuorten hyvinvoinnille. On myös hyvä, että selonteossa korostetaan myös muiden peruspalvelujen, mukaan lukien kulttuuri- ja kirjastopalvelujen ja toimeentuloturvan merkitystä henkiselle kriisinsietokyvylle. Selonteossa tuodaan myös perustellusti esille järjestöjen merkitys henkisen kriisinsietokyvyn kannalta.

Kuten selonteossa (s. 30) todetaan avoin, monikielinen ja aktiivinen viranomaisviestintä on keskeisessä roolissa informaatiovaikuttamisen torjunnassa. Myös lapset ja nuoret voivat kohdata sosiaalisessa mediassa informaatiovaikuttamista, joten heidät on otettava huomioon omana kohderyhmänään informaatiovaikuttamisen torjunnassa. Lasten, nuorten kuin aikuistenkin medianlukutaitojen vahvistaminen sekä vanhempien mediakasvatusvalmiuksien lisääminen on erityisen tärkeää kriisitilanteessa. Tarvitaan kykyä tunnistaa, miten medioiden toimintalogiikat toimivat, keinoja tunnistaa virheellistä tietoa ja samaan aikaan kykyä myös rajata mediankäyttöä. Myös erilaiset kyberturvallisuuteen, digiturvataitoihin ja tietosuojaan liittyvät tiedot ja taidot korostuvat kriisitilanteissa. Resursseja tulee jatkossakin kohdentaa tietoisuutta lisääviin lapsia, nuoria ja aikuisia tavoittaviin oppitunteihin, vanhempainiltoihin, auttaviin tukipalveluihin ja nettisivusisältöihin.

MLL korostaa myös pakolaisiin kohdistuvan rikollisuuden torjunnan merkitystä. Selonteossa (s. 35) todetaan perustellusti, että hädänalaiset ihmiset saattavat joutua järjestäytyneen rikollisuuden uhreiksi ja että ilman tukiverkkoja pakolaisia uhkaa ihmiskaupan lisäksi myös muunlainen hyväksikäyttöön tähtäävä rikollisuus. Tämä riski koskee myös lapsia ja nuoria. Erityisen suuri riski on yksin maahan tulleilla lapsilla ja nuorilla. Heidän asemaansa ja oikeuksien toteutumiseen on kiinnitettävä erityistä huomioita. Kuten selonteossa todetaan (s. 37), on myös tärkeä torjua mahdollista syrjintää venäläisvähemmistöä ja muita vähemmistöjä kohtaan.

Luvussa 4.3.1 Ukrainasta pakenevien vastaanotto (s. 44) tuodaan hyvin esille Ukrainaista paenneiden lasten oikeuksien ja tuen toteuttaminen: ”Lapsen oikeuksien toteutuminen on varmistettava erityisesti tässä tilanteessa. Tulijoista lähes puolet on alaikäisiä ja he tarvitsevat pikaisesti toimivia varhaiskasvatus- ja koulutuspalveluita. On odotettavissa, että nämä tarpeet ovat pitkäaikaisia. Monet tulijoista voivat myös tarvita laajoja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita ja psykososiaalisen tuen tarve on oletettavasti suuri myös pidemmällä tähtäimellä.”

MLL korostaa, että Suomeen tulleita ukrainalaisia lapsia, nuoria ja heidän perheitään tulee tukea ja auttaa sekä tarjota tarpeen mukaisia palveluja, kuten varhaiskasvatusta, koulutusta ja sosiaali- ja terveyspalveluita, vapaa-ajan toimintaa ja matalan kynnyksen toimintaa sekä vanhemmille työllistymisen tukea. Erityisesti koulujen pitkät loma-ajat voivat olla vasta lasten kanssa maahan tulleille perheille vaikeaa sosiaalisten verkostojen puuttuessa. Valtion tulee osoittaa kunnille ja hyvinvointialueille lisärahoitusta Ukrainaista paenneiden ihmisten palveluiden ja tuen järjestämiseen. Lisäksi on huomioitava ukrainasta tulevien lasten ja vanhempien sotaan liittyvät raskaat kokemukset ja menetykset, joista selviytymiseen osa voi tarvita erityisiä traumaterapeuttisia palveluja.

Ukrainan sota ja vuoden 2015 pakolaistilanne ovat osoittaneet, että erilaiset kriisitilanteet voivat tuoda yllättäen suuria määriä pakolaisia myös Suomeen. Myös jatkossa voi tulla vastaavanlaisia tilanteita. Tämän vuoksi on tärkeää, että Suomella on selkeä toimintamalli, joka varmistaa sen, että eri sektoreiden viranomaiset toimivat hyvin yhteen. Tämä helpottaa myös järjestöjen työtä kriisitilanteissa.

Helsingissä 3.5.2022

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Milla Kalliomaa
pääsihteeri

Esa Iivonen
johtava asiantuntija